

Škola není úřad pro výchovu poslušných ovcí. Školství musí projít očistou, říká Dalibor Štys.

2.5.2025 - Dalibor Štys | Svobodní

Profesor Dalibor Štys, vysokoškolský pedagog, expert Svobodných pro oblasti školství, si nebere servítky. V otevřeném rozhovoru pro ParlamentníListy.cz rozebírá fatální selhání státu v oblasti školství, obviňuje Evropskou unii z deformace systému a přichází s odvážným plánem, jak české školy vrátit zpět k věcnosti, odbornosti a zdravému rozumu. „Chceme návrat k obsahu, který fungoval. Reformy musí začít hned po volbách,“ říká bez okolků.

Volby klepou na dveře a současná vláda se ocitla v závěrečné fázi svého mandátu. Změny se už stihnout nedají - přijdou sliby. Jak byste z pozice odborníka Svobodných zhodnotil čtyři roky této vlády v oblasti školství? Kde naprosto selhala, a je něco, co byste jí přece jen přiznal jako úspěch?

Vůbec se naopak nezlobím za takzvané selhání v tom, že nebylo dost studijních míst na středních školách v Praze a Brně. Myslím si, že moji mimopražští spolužáci (ale i můj prostřední syn), kteří byli už v 15 letech odtrženi od maminky, získali na svět mnohem realističtější pohled než my, kdo jsme měli trvalou péči až do konce vysoké školy. V součtu bylo studijních míst vždy dost.

Pokud jde o zahrnutí vyšších odborných škol pod stejnou akreditační strukturu jako vysoké školy, to považuji za první krok, který může skončit realistickou restrukturalizací terciárního vzdělávání. Musíme mít méně univerzit, které se tváří jako „humboldtovské“ a „elitní“, více polytechnik a více praktického terciárního vzdělávání jako jsou vyšší odborné školy. Prvním krokem je vzájemné uznávání - nebo důvodné neuznávání - zkoušek. A tam je arbitrem Národní akreditační úřad.

Když se podíváte na české školství obecněji - co považujete za největší systémovou chybu? Je to legislativa, finance, podřízení se EU agendám, nebo zcela jiné problémy, které nejsou vidět na první pohled?

Jakmile jsme se stali příjemci fondů Evropské unie, dostali jsme se do postavení podřízeného byrokracii EU. Nikdo nikdy nevyčíslí, jaké škody nastaly nucenou implementací mnohdy rozporných a mnohdy špatně pochopených předpisů do našeho právního řádu. Nebo jaké škody nastaly odlivem kvalitních lidí znalých jazyků z privátní sféry a z venkova do Prahy do administrace fondů Evropské unie, což byly dlouhodobě nejlépe placené administrativní pozice v české ekonomice vůbec. To jen jako výčet těch nejsnadněji pochopitelných problémů.

Fondy Evropské unie nejenže nekompensují odliv finančních prostředků prostřednictvím dividend a vnitropodnikového účetnictví se zahraničními vlastníky, ale navíc ještě váží obrovské množství lidské síly přímo i nepřímo, v rámci administrativy. Kdyby nám bylo umožněno využít fondy Evropské unie jen na budování infrastruktury, byla by administrativa mnohem jednodušší a bylo by to jistě k užítku.

Podle vás se českému školství stále víc vzdaluje jakákoliv mezinárodní excelence. Zatímco Finsko, Rakousko nebo Estonsko zvyšují konkurenceschopnost svých škol a univerzit, nám ujíždí vlak. Kde konkrétně zaostáváme? A co by musela udělat příští vláda, aby český

student znovu mohl mít světové ambice?

Přední český vědec Antonín Fejfar z Fyzikálního ústavu AVČR se kdysi vyjádřil, že slovo excellence by se mělo zakázat, pokud ne přímo zařadit mezi sprostá slova.

Českých studentů, kteří mají světové ambice, je dostatek. Kamkoliv přijedu a jsou tam čeští studenti, od matematiků, přes přírodní vědy až po třeba historiky, sociology nebo restaurátory, všude jsou naši studenti oceňováni pro svou praktičnost a znalost „odborného řemesla“. Naši vyučující mají pořád „ruce od šmíru“, byť pod tlakem mladých progresivních kolegů ve věku kolem 50 let se řemeslo přestává vyučovat. Problém snižující se kvality středních škol pořád úspěšně kompenzuje příliv nejlepších mozků ze Slovenska, Ukrajiny, Ruska a jiných slovanských států, což je dáno šikovnou politikou výuky studentů v českém jazyce zdarma.

I Rakousko, zase jiným způsobem, žije z absorpce vysoce kvalitních lidí ze zahraničí. Jistě tam mají o hodně viditelnější tu nejvyšší kvalitu, jako je „elitní univerzita“ Institute of Science and Technology (IST) v Klosterneuburgu. Její roli by u nás měly hrát ústavy Akademie věd a nedělají to. Ani ten nejproslulejší a jistě dobře finančně zabezpečený Ústav organické chemie a biochemie nepřitahuje jedince, kteří by pravidelně dostávali seniorské granty Evropské výzkumné rady (ERC), což je v případě IST skoro samozřejmost. Na druhou stranu byly na kvalitu IST stížnosti ze strany doktorandů původem z MFF UK, a i já sám jsem tam narazil na podivnou obranu nekvality. A známý zakladatel umělé inteligence Tomáš Mykolov odešel z ČVUT poté, co (mimo jiné) nedostal seniorský grant ERC. Není tedy dostatečně excelentní podle tohoto všeobecně uznávaného měřítka. Tím se vracíme na začátek. Excellence ve vědě a na vysokých školách by měla být dána na seznam sprostých slov.

Jak hodnotíte navrhovanou reformu 8 + 2, tedy zkrácení základní školy a zavedení dvoustupňové maturity? Pomůže to něčemu, nebo je to jen další kosmetická operace systému v rozkladu, který potřebuje chirurgický zákrok?

O tomto návrhu už jsem se krátce zmínil v první odpovědi. Obecně je devátá třída skutečně velký problém, řada žáků už má občanský průkaz a výuka se často rozpadá. Opět zopakuji, že navrhuji převzít v plné míře rakouský systém – v českém prostředí se mu hodně podobají svazkové školy – který je do velké míry návratem k prvorepublikovému školství a co do obsahu vzdělávání je tomu našemu velmi podobný. Ušetřili bychom si práci a zjednodušili vyjednávání v orgánech Evropské unie a Rady Evropy.

Termín chirurgický zákrok považuji za nevhodný. My potřebujeme učitele spíše osvobodit a odměnit za to, že budou dobře učit, než je děsit. Oni se moc rádi vrátí k určené struktuře výuky a známkování podle objektivních výkonů.

Ministerstvo připravuje revizi rámcových vzdělávacích programů (RVP), která má být povinná od roku 2027. Má to podle vás šanci přinést vyšší kvalitu vzdělávání, nebo naopak cítíte v této reformě rizika ideologizace, nejasných cílů a metodické nejistoty?

Už jsem se k těmto otázkám vyjádřil výše. Dodnes se naštěstí v mnoha školách učí z učebnic původem v 90. letech, které byly připravovány zjevně nadšenými autory. Vím to jako otec dítěte, které se učí na zahraniční škole a já ho připravuji na přezkoušení. Je třeba se vrátit k poměrně striktní definici obsahu výuky, už jen pokud chceme, aby se rodiče stěhovali za prací. Školní autobusy, které vidím na rakouském venkově, ušetří rodičům mnoho času a starostí, i peněz. Nové RVP jsou vyhozené peníze daňových poplatníků a to, jak jsem slyšel, především kvůli klidu v mladé domácnosti ministra Beka. Jak říkal v jedné předscéně Jan Werich: „Dochází k postupnému sblížování názorů, až nakonec ty její nabývají vrchu.“

Financování školství je dlouhodobě pod tlakem. Nejsou školníci, kuchařky a uklízečky v roce 2025 spíš rukojmí rozpočtových her mezi státem a obcemi? Rozumíte snahám přenést jejich financování výhradně na zřizovatele škol - tedy kraje, města a obce?

I tato problematika je celosvětový fenomén. Navrhuji vytvořit systém, kde se na druhý stupeň - který bych přejmenoval na nižší střední školu - svázely školními autobusy do obce s rozšířenou působností. Pokud se zároveň zruší 9. třída, ušetříme spoustu peněz, ulevíme rodičům, a ještě získáme kvalitu.

Řada expertů, včetně vás, kritizuje, že inkluze v českém školství zmutovala do nefunkční podoby. Jak konkrétně by měl stát přistoupit k dětem se speciálními potřebami, aby to bylo efektivní a spravedlivé zároveň - nejen vůči těmto dětem, ale i vůči ostatním žákům a učitelům?

Naše pojetí inkluze je určitě velké selhání. Naše forma inkluze, která především demotivuje žáky bez zvláštních vzdělávacích potřeb, vychází z rozsudku D.H. a ostatní versus Česká republika. Dovolil bych si ocitovat disentaního stanovisko slovinského soudce Župančiče, který v krátkosti shrnul všechna disentaní stanoviska:

„...Plně se připojuji ke komplexnímu odlišnému názoru soudce Karla Jungwierta. Přeji si pouze dodat následující: Jak většina výslovně a mlčky na různých místech v rozsudku připustila, v odstavcích 198 a 205, je Česká republika jediným smluvním státem, který se skutečně zabýval zvláštními vzdělávacími problémy rómských dětí. Je proto téměř absurdní shledávat Českou republiku státem porušujícím antidiskriminační principy. Jinými slovy, k tomuto „porušení“ by nikdy nebylo došlo, kdyby byl žalovaný stát přistoupil k řešení tohoto problému s blahodárným přehlížením. Žádná politická argumentace nemůže skrýt tu zřejmou skutečnost, že byl Soud v daném případě zapojen do hry pro jiné účely, které mají málo co do činění se zvláštním vzděláváním rómských dětí v České republice. Budoucnost ukáže, jakému specifickému účelu tento precedens poslouží....”

Podle názoru tohoto soudce, který je mému srdci blízký, tedy podřízení se tomuto rozsudku poškozuje především právě Romy.

Bohužel špatný začátek školského vzdělávání poznamenává všechny žáky. Nastavení inkluze se ministr Bek nepokusil nijak změnit, naopak, zrušením známkování problém dále prohlubuje. Opět bych navrhl abychom převzali rakouský systém, který bude českými rodiči většinou přijat jako úlevný návrat k normálu.

Zaznívají i názory, že by se mělo omezit množství tzv. profesních bakalářských programů na vysokých školách. Souhlasíte s tím, nebo to naopak považujete za elitářství, které brání dostupnosti prakticky zaměřeného vysokoškolského vzdělání?

Profesní bakalářské i magisterské programy patří na Polytechnické vysoké školy. V německy mluvícím prostředí se jmenují Fachhochschule, ale „malé“ univerzity v různé formě mají všude. I já od letošního roku pracuji na Vysoké škole technické a ekonomické v Českých Budějovicích, protože Jihočeská univerzita neakceptovala moje angažmá ve spin-off firmě. Na polytechnikách se takové angažmá v praxi naopak považuje za výhodu. Máme ještě Vysokou školu polytechnickou v Jihlavě, velké množství soukromých vysokých škol a vyšší odborné školy.

Navrhoval jsem už v roce 2013 užší propojení vyšších odborných škol jak s polytechnikami, tak s „velkými“ technikami, formou odborné garance a uznávání zkoušek. Možné by byly i společné akreditace. Studium by se zlevnilo pro studenty, kteří by nemuseli daleko cestovat, a vysoké školy by si mohly udělat i předvýběr kvalitních studentů nikoliv formou jednorázové zkoušky, ale prostřednictvím sledování dlouhodobé výkonnosti. Mnoho much zabitých jednou ranou. Dělá to tak i

dlouhodobě nejlepší vysoká škola na světě, California Institute of Technology (Caltech), proč ne my?

Ve svých textech často varujete před ideologizací školství. Kde podle vás dnes dochází ke zneužívání školy pro ideologické cíle? Je to v osnovách, výuce, školních projektech, nebo třeba v přístupu pedagogických fakult?

Když o tom tak přemýšlím, asi největší roli v tom opět hrají fondy Evropské unie, kde se různé kolonky musí vždy zaškrtnout a někdo se i může přijít ptát, jestli máme správně umístěné nástěnky a jestli jsou děti správně mentálně naladěné. V Rakousku se vyučuje náboženství!!! Pokud bychom převzali rakouské osnovy, nahradil bych náboženství hrami s matematickou tematikou.

Jak byste popsal ideální českou školu podle představ Svobodných? Co se v ní učí, jak vypadá výuka, jaká je role učitele, a kde je hranice mezi pomocí a výchovou k závislosti na státu?

Problémem školství je spíš čas, který je možno věnovat výuce, a schopnosti žáků a učitelů. Pokud se budou učit konkrétní věci, číst, psát, počítat a základy přírodních věd, není problém žáky mezi sebou výkonnostně porovnat a komunikace žáků s učitelem a učitele s rodiči je velmi jednoduchá. Každý předmět má vzdělávací cíle a učitel může rodičům konkrétní výsledky představit. Když žák opakovaně selže, nastoupí ředitel, ale i další podpora včetně právníka školského svazku a výsledkem je buď vzdělávání ve třídě podle osnov zvláštní školy nebo přestup do zvláštní školy.

Samozřejmě pokud je škola závislá na konkrétním starostovi, navíc vždy v dluzích a obcí dotovaná, stává se obětí místní politiky. Ředitel z řad místních učitelů nemůže nikdy mít silnou pozici vůči rodičům, na to potřebuje systém, který mu může poskytnout obec s rozšířenou působností a školský svazek.

Sloučení druhých stupňů a zavedení školních autobusů může nastat hned od 1. září po volbách. Zavedení vzdělávacího systému 4 + 4 do dvou let, je to návrat k dříve osvědčené praxi. Může se využít situace, kdy klesá počet žáků a třídy se postupně uvolňují.

V oblasti vysokoškolského vzdělávání často chybí vize. Jak byste nastavil vztah mezi univerzitami, vyššími odbornými školami a trhem práce? Je potřeba zásadní reforma, nebo jen konečně přestat předstírat, že máme elitní systém, když nedosahujeme ani evropského průměru?

Mechanismus spolupráce různých typů vysokých škol a vyšších odborných škol a hodnocení kvality jsem popsal v částech 3 a 8. Například pro studenty ze Slovenska jsou brněnské vysoké školy jednoznačnou první volbou. V Praze zase studují stovky studentů z Ukrajiny a ruských mluvících zemí. Je to takové hlasování nohama, které ukazuje, kde jsou kvalitní školy, jejichž absolventi se dobře uplatňují na trhu práce.

Nemusíme pořádat složité mezinárodní evaluace. Na fakultě, z níž ke 30. 4. 2025 odcházím, vedlo vysoce pozitivní hodnocení mezinárodní vědeckou radou v důsledku k našemu propuštění. Mnohé fakulty a obory patří na polytechnické vysoké školy, přednostně bych se podíval na kvalitu fakult, které se pokusily akreditovat profesní vzdělávání. Též pedagogickým fakultám by na polytechnikách bylo lépe.

Řada vysokých škol univerzitního typu by se výrazně zredukovala, zbyla by jen nejvyšší kvalita. A ta by se mohla projevit pozitivně v mezinárodních žebříčcích.

Pokud byste měl jedním zásadním krokem nebo zákonem odstartovat reformu školství hned po volbách, co by to bylo? Kde musí příští vláda začít, aby vzdělávání v Česku vůbec mělo šanci přežít a nerozpadlo se pod rukama?

Je třeba si uvědomit, že na reformu je minimum času, jen čtyři roky. V okamžiku, kdy vláda získá většinu v parlamentu, musí již být připraveny návrhy zákonů a okamžitě být projednány a předloženy. Co půjde vyřídit vyhláškou ministerstva, musí se tak udělat.

Jak jsem psal výše, do září 2026 se musí stihnout přesun druhých stupňů do obcí s rozšířenou působností a povinné vytvoření školských svazků. Do dvou let, tj. do září 2028, se musí stihnout změna struktury základních škol a ideálně též evaluace struktury středních škol a revize nutné infrastruktury, například školských internátů. Takovou analýzu si dělají investoři do obchodních center zcela běžně.

Vysoké školy lze, možná také už do začátku letního semestru 2026, předběžně evaluovat pomocí analýzy matriky studentů. Ostatně administrativní aparát je na to na ministerstvu nastaven, jen se využívá k jiným cílům. Během letního semestru by se s vedením vysokých škol data upřesnily a od podzimu 2026 by byla zahájena restrukturalizace vysokých škol.

Na dopracování Zákona o výzkumu, vývoji, inovacích a transferu znalostí bych se doptal současného ministra Ženíška. Myslím, že přesně ví, kam v zákoně sáhnout, aby se zefektivnilo fungování Akademie věd a resortních výzkumných ústavů.

Převzato z Parlamentních listů

<https://svobodni.cz/novinky/skola-neni-urad-pro-vychovu-poslusnych-ovci-skolstvi-musi-projit-ocistou-rika-dalibor-stys>